

*Спеціалізованій вченій раді Д 58.082.05
Західноукраїнського національного університету
Міністерства освіти і науки України*

ВІДГУК

офіційного опонента **Лайка Олександра Івановича**

доктора економічних наук, професора,

заступника директора з наукової роботи Державної установи

«Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»

на дисертаційну роботу

Волосюк Марини Валеріївни

«Державна регіональна політика забезпечення місцевого економічного
розвитку»,

представлену на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

**Актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими темами,
програмами та планами**

Державна регіональна політика є важливим інструментом для досягнення збалансованого розвитку країни. Вона дозволяє вирішити ряд актуальних проблем, таких як зменшення регіональних дисбалансів, підвищення конкурентоспроможності економіки, соціальної стабільності та ефективного використання ресурсів. Ці виклики є спільними для країн Європейського Союзу та України. До того ж Україна додатково стикається з низкою складних викликів, серед яких: наслідки російської військової агресії, економічна криза, незавершена реформа децентралізації, нерівномірний розвиток інституційних спроможностей, недостатній фінансовий ресурс місцевих громад, що потребує актуалізації державної регіональної політики для відновлення та подальшого розвитку територій. А прагнення нашої країни до інтеграції в Європейський

Союз вимагає адаптації державної регіональної політики до європейських стандартів та вимог. У цьому контексті дослідження процесу формування та реалізації державної регіональної політики є актуальною темою як в теоретичному, так і практичному аспектах, а модернізація державної регіональної політики в контексті забезпечення місцевого економічного розвитку відповідає потребам України. Це підтверджує актуальність теми дисертації Волосюк Марини Валеріївни «Державна регіональна політика забезпечення місцевого економічного розвитку».

Актуальність наукової проблематики дисертації підтверджується низкою науково-дослідних робіт Західноукраїнського національного університету, відповідно до яких проводилося дослідження, зокрема в межах тем: «Механізм активізації бізнес-середовища як суб'єкта трансформації міст України на засадах сталого розвитку та впровадження смарт-технологій» (державний реєстраційний номер 0119U101365); «Розроблення програми підвищення ефективності управління розвитком територіальної громади в умовах сучасних загроз» (номер державної реєстрації 0122U200784). У цих дослідженнях представлені основні положення, пропозиції, рекомендації, що викладені в дисертації.

Обґрунтування наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Достовірність і рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації забезпечено використанням достовірних джерел, наукових методів обробки інформації, глибоким вивченням вітчизняних та зарубіжних робіт з проблематики дисертації, всебічністю аналізу, розкриттям причинно-наслідкових зв'язків між явищами і процесами, застосуванням системи загальнонаукових і спеціальних методів дослідження (аналізу, синтезу, дедукції, індукції, аналогії, моделювання, абстрагування та узагальнення, ретроспекції, рейтингування та групування,

структурного, нормативного, факторного аналізу, кореляційно-регресійного аналізу, контент-аналізу), а також авторського контекстно-системного аналізу.

Інформаційну основу дослідження становлять праці вітчизняних та зарубіжних науковців з проблематики формування та реалізації державної регіональної політики і забезпечення місцевого економічного розвитку; вітчизняні та міжнародні нормативно-правові акти, що регламентують реалізацію державної регіональної політики; матеріали Міністерства економіки України, Міністерства розвитку громад та територій України; інформація Державної служби статистики України, Головного управління статистики в Миколаївській області, органів місцевого самоврядування Миколаївської області; аналітичні та інформаційні видання професійних організацій; Інтернет-ресурси.

Таблиці, графіки та схеми гармонійно інтегровані в аргументацію та обґрунтування нових економічних положень.

У дисертації Волосюк Марини Валеріївни обґрунтовано теоретико-методологічні положення та розроблено науково-практичні рекомендації щодо формування та реалізації державної регіональної політики забезпечення місцевого економічного розвитку. На особливу увагу заслуговує логічне структурування етапів вирішення поставлених завдань. Зокрема, в першому розділі окреслено теоретико-методологічні засади дослідження механізму забезпечення місцевого економічного розвитку; у другому розділі - проведено теоретико-методологічний та інституційний аналіз системної генези державної регіональної політики, досліджено підходи до управління економічним розвитком територій та ідентифіковано передумови формування, напрямів та завдань державної регіональної політики України; третій розділ дисертації присвячено аналізу механізму забезпечення місцевого економічного розвитку в системі державної регіональної політики; у четвертому розділі - розроблено концептуальну модель сучасної державної регіональної політики; у п'ятому розділі - сформовано інструментарій сучасної державної регіональної політики.

Для обґрунтування наукових положень, формування висновків і рекомендацій за результатами дисертаційної роботи, авторкою використано *системний* підхід до дослідження засад місцевого економічного розвитку (табл. 1.3, с. 79-80), а також *концептуальний* підхід до забезпечення місцевого розвитку (рис. 1.8, с.104), які дозволили встановити сутнісні дефініції дослідження та удосконалити науковий базис з точки зору *ієрархічного* підходу, представивши «місцевий економічний розвиток» як об'єкт управлінського впливу, що є процесом кількісних та якісних змін на рівні територіальної громади, що забезпечується державною регіональною політикою і реалізується системою місцевого самоврядування з метою досягнення належного рівня добробуту населення та забезпечення економічної безпеки територіальної громади, а «забезпечення місцевого економічного розвитку» як систему публічно-управлінських дій, заходів і рішень, що спрямовані на створення умов для зростання локальної економічної активності та задоволення місцевих інтересів; *теоретико-методологічний* підхід та його методи ретроспективної систематизації наукових концепцій (табл. 2.1, с. 136-137), а також *інституційний* підхід до дослідження державної регіональної політики (табл. 2.2, с.143-144) та управління економічним розвитком територій (рис. 2.3, с.155), що дозволило авторці розвинути організаційно-наукові засади формування та реалізації нової державної регіональної політики України у повоєнний період на основі: формування системи доброго врядування регіональним та місцевим розвитком, стратегування соціально-економічного розвитку громад та територій, забезпечення місцевого економічного розвитку з урахуванням функціональних типів територій, посилення інституційної спроможності регіонального та місцевого рівнів, безпекового пріоритету у відновленні та розвитку територій (рис. 2.11, с. 200).

Вперше в роботі сформовано методологічний *контекстно-системний* підхід до дослідження механізму забезпечення місцевого економічного розвитку (табл. 1.6, с. 119-121), що дозволяє оцінювати результативність державної регіональної політики з використанням розробленої системи

індикаторів та комплексно моніторити місцеву економічну діяльність (табл. 1.7, с. 122-123) на рівні конкретних характеристик: 1) екстрактивних; 2) регулятивних; 3) дистрибутивних; 4) атрибутивних. Зазначений власний підхід авторка використала при аналізі тенденцій та чинників місцевого економічного розвитку 52 територіальних громад Миколаївської області України (гл. 3.1 дисертації). На основі аналізу проведено рейтингування цих територіальних громад за спроможністю до місцевого економічного розвитку (табл. 3.14, с. 275). Такий аналіз має практичне значення, оскільки може бути рекомендований регіональним суб'єктам та стейкхолдерам для ухвалення відповідного рішення щодо регіональної політики та подальшого впровадження її через модернізацію (актуалізацію) системи програмно-планових документів регіону.

Заслужує на увагу *дослідження інституційних бар'єрів* модернізації механізму забезпечення місцевого економічного розвитку в умовах реалізації державної регіональної політики України (гл. 3.2 роботи), на основі якого ідентифіковано протиріччя та дисбаланси, що перешкоджають формуванню ефективної системи інституційного забезпечення управління розвитком територій, а саме: 1) на вищому інституційному рівні не сформована владна вертикаль; 2) не сформована платформа управління для стимулювання співробітництва територіальних громад; 3) відсутня повноцінна система моніторингу впливів реформ, що відбуваються з 2014 року; 4) агенції регіонального розвитку не стали активними учасниками цього процесу на місцях; 5) недостатня увага з боку органів державної, регіональної влади, органів місцевого самоврядування приділяється економічній безпеці.

Також в аналітичній частині дисертаційної роботи розвинуто прогнозування регіонального розвитку на основі *методики статистичного прогнозування* (використання кореляційного та регресійного аналізу, дослідження мультиколінеарності, методу найменших квадратів, побудови лінійних та нелінійних однофакторних моделей), *методики машинного навчання* (к-найближчих сусідів та методу дерева рішень) (гл. 3.3 дисертації).

Авторкою на основі аналізу зроблено висновок про вплив на регіональний розвиток Миколаївщини економічних (табл. 3.16, с.295; табл. 3.24, с. 304), соціальних (табл. 3.25, с. 306; табл. 3.31, с. 311) та екологічних (табл. 3.32, с. 313; табл. 3.39, с. 319) факторів. Причому вплив трьох груп факторів може відрізнятися в різних регіонах України за силою та напрямком впливу. Що стосується досліджуваної Миколаївської області, то у роботі зроблено висновок про неефективність сучасної регіональної політики через переважання промисловості в економіці регіону, неврахування усіх соціальних факторів впливу на якість життя населення та екологічних викликів.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у докторській дисертації, їх загальнонаціональне значення

Наукова новизна результатів, отриманих у дисертаційному дослідженні, поданому на розгляд, полягає у розробці теоретичних і методологічних рекомендацій щодо формування і реалізації сучасної державної регіональної політики України в контексті забезпечення місцевого економічного розвитку.

Авторкою проведено вперше:

- розробку концептуальної моделі сучасної державної регіональної політики забезпечення місцевого економічного розвитку (с. 351), що ґрунтується на принципах економічної диверсифікації (с. 349-350), інституційно-інноваційному механізмі управління розвитком територій (с. 356), контекстно-системному та територіальному підходах (с. 352) до забезпечення місцевого економічного розвитку та інституційній структурі (с. 353-355), що забезпечує внутрішню цілісність моделі сучасної державної регіональної політики. Реалізація цієї моделі дасть змогу імплементувати вітчизняну регіональну політику у політику згуртованості ЄС та забезпечити повоєнне відновлення українських територіальних громад та їх подальший сталий розвиток;

- формування методологічного підходу до дослідження механізму забезпечення місцевого економічного розвитку (с. 124-126), що дозволяє

оцінювати результативність державної регіональної політики з використанням розробленої системи індикаторів та комплексно моніторити місцеву економічну діяльність.

Удосконалено:

- структуру інституційного забезпечення місцевого економічного розвитку в умовах післявоєнної відбудови України шляхом запровадження інституційно-інноваційного механізму (с. 367), елементи якого містять функціональне навантаження, що спонукає органи влади до певних дій в процесі його застосування (с. 364-365), а також новий управлінський підхід - виконання ролей інститутами різних ієрархічних рівнів, що залучають їх до ефективної реалізації державної регіональної політики забезпечення місцевого економічного розвитку (с. 368-378);

- механізм координації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування на основі стратегічного підходу (с. 385-386), де у центр прийняття рішень поставлений місцевий економічний розвиток, який є об'єктом координації (с. 387), а архітектура управління стратегіями розвитку територій спирається на координаційні зв'язки у процесі забезпечення місцевого економічного розвитку: підсилення, сумісність, конективність та зворотній зв'язок (с. 388-391);

- функціональні механізми управління економічним розвитком територій шляхом розробки інструментарію забезпечення економічного розвитку приморських територій (с. 419), що передбачає його модернізацію через оновлення цілей розвитку (с. 420), створення та підтримку екосистеми місцевих суб'єктів «блакитної» економіки (с. 421-426), раціональне використання місцевих активів приморських територій (с. 427), впровадження стратегічних та тактичних інструментів економічного розвитку (с. 428-431) задля економічного оздоровлення приморських територій України.

Набули подальшого розвитку:

- науковий базис дослідження щодо приморських регіонів України як об'єктів державної регіональної політики (с. 415-418). Увага акцентується на

економічно-господарському підході до управління економічним розвитком приморської території через зосередження всіх галузей морегосподарської діяльності, які застосовуються для розвитку прибережної зони в цілому;

- інструментарій сучасної державної регіональної політики шляхом використання запропонованих технологій стимулювання місцевого економічного розвитку: створення сприятливого інноваційного клімату у місцевому контексті (с. 394-395); залучення різноманітних інвестицій з урахуванням як потреб і можливостей інвесторів, так і потреб, цінностей та місцевих активів громади (с. 396-397); підтримка малого та середнього інноваційного бізнесу у міських територіальних громадах (с. 398-399); співпраця органів влади з науковими установами та університетами (с. 400); smart-спеціалізація як стратегічний підхід до місцевого економічного розвитку (с. 401-402);

- організаційно-наукові підходи до забезпечення належного рівня добробуту населення, покращення соціального благополуччя мешканців місцевих громад шляхом використання запропонованих рекомендацій впровадження системи економічних інструментів підтримки соціального розвитку територій з використанням інструментів монетарної, інвестиційної політики, державного і місцевого програмування (с. 432-437); соціального партнерства та соціального підприємництва (с. 438-443).

Зміст реферату ідентичний основним положенням дисертації.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження доповідалися, обговорювалися та отримали схвальні відгуки на 20 конференціях.

Про загальнонаціональне значення наукової новизни, висновків і рекомендацій у докторській дисертації Волосюк М.В., свідчить їх використання у роботі: Департаменту економічного розвитку та регіональної політики Миколаївської обласної військової адміністрації (довідка № 162/1-01.01-19 від 03.06.2024р.); Воскресенської селищної ради Миколаївської області (акт про впровадження № 1073/02-54 від 05.06.2023р.); Первомайської селищної

військової адміністрації Миколаївської області (акт про впровадження № 662/02-10 від 28.11.2023р.); Костянтинівської сільської ради Миколаївської області (акт про впровадження № 397 від 19.12.2023р.); Єланецької селищної ради Миколаївської області (акт про впровадження № 1487/12-22 від 21.12.2023р.); Степівської сільської ради Миколаївської області (акт про впровадження № 181/02-15 від 08.02.2024р.); Новоодеської міської ради Миколаївської області (акт про впровадження № 107 від 20.02.2024р.); Горохівської сільської військової адміністрації Миколаївської області (акт про впровадження № 261/01-02-29/24 від 18.03.2024р.); Чорноморської сільської ради Миколаївської області (акт про впровадження № 159/04.03 від 27.03.2024р.); Експертно-громадської ради виконкому Миколаївської міської ради (акт про впровадження № ЕГР/2024-010 від 28.02.2024р.); Миколаївського регіонального центру підвищення кваліфікації (акт про впровадження № 129/01-14/2024 від 20.05.2024р.); Запорізького регіонального центру підвищення кваліфікації (довідка № 105/03-19 від 22.05.2024р.), а також у навчальному процесі Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (довідка № 66-02/2360 від 21.06.2024р.).

Повнота викладу результатів дослідження в наукових публікаціях, зарахованих за темою докторської дисертації

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, достатньо повно висвітлені авторкою в опублікованих працях. Всього опубліковано 50 наукових публікацій, з них: 28 публікацій, в яких відображено основні наукові результати, в тому числі 2 монографії у співавторстві (в яких 4 розділи монографій підготовлено одноосібно і 3 – у співавторстві); 3 статті у наукових періодичних виданнях, які включені до наукометричних баз Scopus (2 статті у виданні з квантилем Q3-Q4) та Web of Science Core Collection (1 стаття); 23 статті у наукових виданнях, що включені до переліку наукових фахових видань України, 22 наукові публікації, у т.ч. 1 посібник, які додатково відображають наукові результати дисертації. Загальний обсяг опублікованих

праць становить 24,09 друк. арк., особисто автору належить 17,06 друк. арк., серед них: наукових праць, в яких розкрито основні результати наукових досліджень за темою дисертації – 13,91 друк. арк.; наукових праць, що додатково відображають наукові результати дисертації – 3,15 друк. арк.

Ступінь використання матеріалів і висновків кандидатської дисертації

Матеріали і висновки кандидатської дисертації Волосюк Марини Валеріївни на тему «Державна регіональна промислово-інноваційна політика», подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, не використовувалися у докторській дисертаційній роботі.

Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації

Дисертаційна робота Волосюк Марини Валеріївни на тему: «Державна регіональна політика забезпечення місцевого економічного розвитку» відповідає принципам академічної доброчесності. У докторській дисертації та наукових працях, які відображають її результати, відсутній академічний плагіат, фабрикації та фальсифікації, що підтверджено відповідною довідкою. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи

Не зменшуючи наукової та практичної цінності результатів проведеного Волосюк Мариною Валеріївною дослідження, доцільним є виокремлення таких дискусійних питань, які потребують додаткового уточнення, аргументації та обговорення під час захисту:

1. У табл. 1.7 дисертаційної роботи згруповано наукові підходи та методи дослідження забезпечення місцевого економічного розвитку, а також запропонована авторська методика дослідження. Разом з тим, у колонці

«Індикатори оцінювання» саме в авторській методиці відсутні конкретні показники, а, скоріше, запропоновано напрями або сфери оцінювання.

2. В контексті дослідження наукових підходів до управління економічним розвитком територій, розглядається кластерний підхід (с. 167-179), який є одним з найактуальніших напрямів дослідження в сучасній регіональній економіці. У цьому зв'язку доцільно було б обґрунтувати оптимальну модель взаємодії держави та бізнесу в рамках кластерного розвитку регіональної економіки в сучасних реаліях України. Робота значно б виграла від такої конкретизації.

3. Авторкою у підрозділі 2.3 дисертаційної роботи розвинуто організаційно-наукові засади формування нової державної регіональної політики України у повоєнний період шляхом реалізації запропонованих напрямів. Загальновідомо, що за 10 років децентралізації в Україні так і не набула належного розвитку наявна система статистичних спостережень щодо моніторингу процесів у громадах і територіях. Тому доцільно було б серед напрямів реалізації нової регіональної політики України розглянути та обґрунтувати напрям «Інформаційно-аналітичне забезпечення регіонального та місцевого розвитку», оскільки має місце інформаційний вакуум, як у різних сферах економіки, так і у просторовому вимірі, а управлінські потреби забезпечення місцевого економічного розвитку повинні підкріплюватися відповідним інформаційно-аналітичним забезпеченням.

4. Аналітичний розділ дисертаційної роботи ґрунтується на аналізі тенденцій та чинників розвитку Миколаївської області та територіальних громад цього регіону. У зв'язку з цим, логічно було б у підрозділі 3.2 приділити увагу питанню найбільш актуальних з наведених інституційних бар'єрів модернізації механізму забезпечення місцевого економічного розвитку для Миколаївської області, або виокремленню додаткових бар'єрів для цього регіону.

5. На рис. 5.3 у представленій схемі систематизовано підходи до державного стимулювання сталої «блакитної» економіки у прибережних

територіях. Бажано було б вказати економічні стимули розвитку прибережних територій в контексті сталої «блакитної» економіки (прямі субсидії, податкові пільги, регуляторні заходи тощо).

б. Безумовно, серед численного інструментарію сучасної державної регіональної політики, важливим є створення системи економічних інструментів соціального розвитку територій (підрозділ 5.3 дисертації). Однак економічні інструменти, хоча і є важливим драйвером розвитку, не завжди достатні для досягнення цілей соціального розвитку. Тому їх підсилення комунікаційними стратегіями є вкрай необхідним. На наш погляд, бажано було б додати основні напрями використання комунікаційних стратегій поряд з економічними інструментами соціального розвитку територій, що в кінцевому рахунку призводить до більш згуртованого та справедливого суспільства.

Загалом, вищезазначені зауваження жодним чином не применшують наукової та практичної цінності результатів дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи. Наукові завдання, які ставилися авторкою в роботі, розв'язані з високою мірою достовірності та обґрунтованості.

Загальний висновок та відповідність дисертації встановленим вимогам

Ознайомлення з дисертаційною роботою, рефератом, публікаціями Волосюк Марини Валеріївни дозволяє зробити висновок про те, що у процесі дисертаційного дослідження авторкою отримані теоретико-методологічні положення та обґрунтовані науково-прикладні рекомендації щодо формування та реалізації сучасної державної регіональної політики в контексті забезпечення місцевого економічного розвитку.

Робота виконана з дотриманням принципів академічної доброчесності. Тема і зміст дисертації відповідають паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Робота оформлена відповідно до встановлених нормативними документами вимог до докторських

дисертацій. Реферат за своїм змістом відображає структуру, основні положення та висновки дисертації.

За змістом, оформленням, рівнем наукової новизни, практичною значущістю отриманих результатів дисертаційна робота на тему «Державна регіональна політика забезпечення місцевого економічного розвитку» відповідає вимогам пп. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021р. № 1197, зі змінами, а її авторка – Волосюк Марина Валеріївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

Заступник директора з наукової роботи

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних

досліджень НАН України»,

доктор економічних наук, професор

Олександр ЛАЙКО

Підпис офіційного опонента засвідчую:

Вчений секретар ДУ «Інститут ринку

і економіко-екологічних досліджень

Національної академії наук України»,

доктор філософії (Економіка)

Ольга ГОЛІКОВА